

Bekő Tamás

Bűn és bűnhődés (?)

Dr. vitéz Hunyadi László Zala vármegyei alispán felelősségének kérdése a vészkorszak idején

1944-ben, ahogy az egész országban mindenütt, a zalai közigazgatás színe-java is részt vett valamilyen formában a helyi zsidók kiirtásának előkészítésében. Amikor szorult a hurok, a magisztrátus legbefolyásosabb tagjai, többek közt Teleki Béla egykori főispán és helyettese, Hunyadi László is külföldre menekült, és soha többé nem tért vissza Magyarországra. Számonkérésük, vagy éppen rehabilitálásuk ezért a mai napig nem történt meg. Alábbi írásunkban a Zala megyei zsidóság deportálása, majd a nyilas éra kiszolgálójaként főszerepet játszó Hunyadi László alispán életével és működésével foglalkozunk.

Származása és élete a zsidóüldözés előtt

Hunyadi László 1896. december 22-én látta meg a napvilágot Erdélyben, a Beszterce-Naszód vármegyei Óradnán¹ ősi evangélikus családban. Apja, Hunyadi Imre járási főszolgabíró, később Beszterce vármegye utolsó magyar alispánja és a Vaskorona-rend lovagja Zsejkről származott, anyja, Apáthy Katalin, a hajdani Felső-Fehér vármegyei alispán, Apáthy Péter legkisebb leánya volt. Anyai nagyapjáról fennmaradt, hogy 1880-ban kiterjedt nyomozást folytatott a Segesváron eltűnt Petőfi Sándor után, amelynek eredményeit még akkoriban publikálták a Magyar Polgár című kolozsvári napilap hasábjain. Ez volt az első hivatalos vizsgálat a költő sorsának felderítése ügyében.²

Középiskoláit a Marosvásárhelyi Református Kollégiumban végezte, majd a háború kirobbanásakor, mint egyévi önkéntes tizedes, bevonult a cs. és kir. 135. tüzérezred kiegészítő ütegéhez. Innét a kiképzését követően 1916 februárjában a keleti hadszíntérre került, ahol vakmerő és férfias magatartásról tett tanúbizonyságot. Április 5-én előléptették zászlóssá, június 15-én pedig I. Osztályú Ezüst Vitézségi Éremben részesült, amit egy jutalmazási indítvány szerint a következő fegyvertényért tűztek a zubbonyára: „...az előretolt álláshelyen megfigyelőként teljesített szolgálatot, amikor a heves tüzérségi tűz ellenére is rendkívül fontos jelentéseket tett az ütegnél. Lövésmegfigyelései révén, és gyakran saját önálló lövései által lehetségessé vált az ütegnek, hogy hozzájáruljon az ellenséges támadások feltartóztatásához. Derék és bátor viselkedése a környezetében lévőkre, és az egész támaszpont legénységére nézve is rendkívül hasznos volt.”³ Később tartalékos hadnagy, majd főhadnagy

¹ Ma romániai település

² Magyar Polgár 1880. augusztus 12. 2 – 3. p., augusztus 13. 2. p.

³ HM HIM Hadtörténelmi Levéltár Első világháborús legénységi kitüntetési javaslatok 29758/56.

Egyévi önkéntes tizedesként 1914-ben
(MNL Zala Megyei Levéltára)

Az ifjú Hunyadi házaspár első gyermekével, Katalinnal 1927-ben (MNL Zala Megyei Levéltára)

rendfokozatot kapott és harctéri szolgálataiért Bronz Vitéségi Érem és Károly-csapatkereszt érdemjelekben részesült.⁴ A fiatal tiszt a Monarchia összeomlása után sem szerelt le – vélhetően tagja volt a Horthy-féle Nemzeti Hadseregnek –, és csak 1921 nyarán hagyott fel végleg a katonáskodással.

A háború nem kímélte a Hunyadi családot sem. Imre, az elsőszülött fiú Galíciában esett el, míg László apja és egyetlen élő testvére, Ilona⁵ 1919 decemberében, amikor a megszálló románok előzönlöttek Erdélyt, elhagyták szülőföldjüket, és a fővárosba menekültek. A honvágtyól elgyötört öreg alispán itt is halt meg 1930 nyarán.⁶

Leszerelését követően Hunyadi egy ideig polgári alkalmazottként tevékenykedett a Honvéd Vezérkari Főnökségen, majd 1922 novemberében a Budapesti Tudományegyetem (ma ELTE) jogi karán doktori címet szerzett, első állását pedig 1923. január 9-én, mint közigazgatási gyakornok a távoli Zala vármegyében nyerte.

A tehetséges és több idegen nyelvet beszélő, jóképű fiatalember – akit a kormányzó időközben vitézzé avatott – hamar megtalálta a helyét a zalai közéletben. 1926. május 10-én aljegyzővé, 1928 őszén pedig árvaszéki ülnökké nevezték ki.

Ezt megelőzően 1926. október 11-én Zalatárnokon feleségül vette a háborús hősként tisztelt Bárczay András Béla nyugalmazott huszár alezredes leányát, Bárczay Katalint, aki szintén történelmi családból származott. Anyja, Deák Emma, a nagy Deák Ferenc harmad-unokahúga volt. A házasságukból két leánygyermek született Zalaegerszegen: Katalin 1927-ben és Zsuzsanna 1928-ban.

⁴ Vitézek albuma. Bp. 1939. 233-234. p.

⁵ Hunyadi Ilona férjezett dr. Kulin Imréné (1894 – 1975)

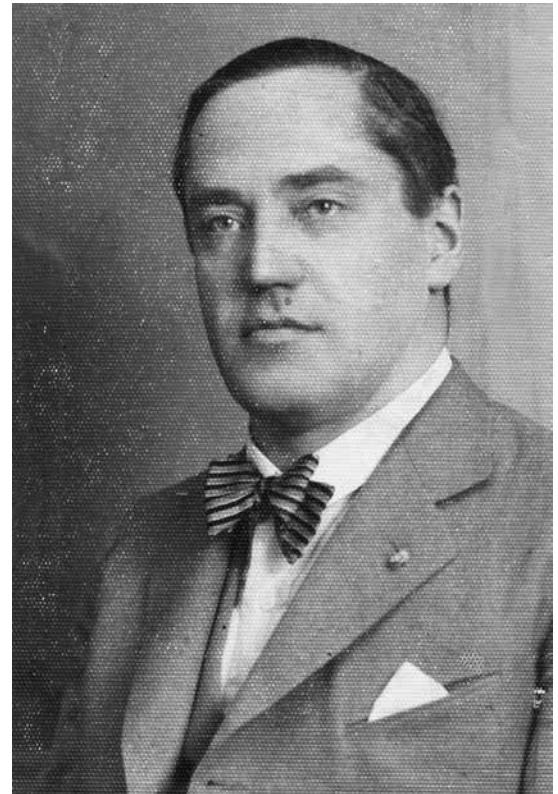
⁶ Pesti Hírlap 1930. július 19. 4. p.

A következő év februárjában Hunyadit megválasztották a zalaegerszegi Protestáns Kör társelnökévé, május 13-án pedig kinevezték novai járási szolgabírónak, ahol közel hat évig tevékenykedett. Ekkoriban a Hunyadi család felváltva a zalatárnoki Deák-Bárczay kúriában és az aszuvölgyi Kacskovics-féle házban lakott. Nováról 1935. január 8-án mint tiszteletbeli főszolgabíróát áthelyezték a pacsai főbírói székbe. Innét az 1935-ös országgyűlési képviselő-választásokon elkövetett fegyelmi vétsége miatt július elsejével szolgabírói minőségben Zalaegerszegre került. Ezt követően 1938. április 15-től szeptember 30-ig Balatonfüreden, mint helyettesítő főszolgabíró tevékenykedett, október elsejétől december 22-ig pedig a zalaszentgróti járási szolgabírói hivatalt vezette.⁷ Az év végén új feladatkört kapott, és több mint öt esztendőre a trianoni területeivel kibővülő egységes Komárom vármegye főjegyzője lett. A Csallóköz vidékén megbecsülték Hunyadit. A második világháború éveiben teljesített vármegyei szolgálata elismeréseként polgári Signum Laudist és Nemzetvédelmi Keresztet kapott.⁸

Kinevezése és működése a holokauszt idején

1944-ben a zalai zsidóság gettóba hurcolása és deportálása az országos eseményekhez hasonlóan következett be. Április 27-én a németellenes magatartásáról ismert dr. Brand Sándor alispánt „az új idők szellemének megfelelően” felmentették állásából (hivatalosan betegszabadságra küldték), és helyettesítésével a február közepén főjegyzővé kinevezett Hunyadi Lászlót bízták meg, aki ezt követően egy személyben vezette a vármegyei végrehajtó hatalmat és adminisztrációt.⁹ Egyes történészek szerint Hunyadi a zalai főispán közbenjárására került vissza Zalába, mert Teleki Béla – kinek személyes híve volt – benne látta a zsidókérdés helyi ügyének végrehajtóját.¹⁰

Tény, hogy a két férfi viszonya kölcsönös tiszteleten és jó baráti kapcsolaton alapult. Amikor Hunyadit Komáromba helyezték, megható, szinte rajongó levélben köszönt el Telekitől: „...talán az egyetlen, amit igazán fájlok, hogy Tőled, mint főispántól meg kell válnom. [...] Most nyugodtan és nyíltan megírhatom, hogy ismeretségünk első percétől kezdve a legmélyebb szeretetet és igaz megbecsülést éreztem irántad [...] Alattad szolgálni, neked segítségedre lenni öröm volt, nem mint kötelesség. És külön

Fiatal szolgabíróként az 1930-as években
(MNL Zala Megyei Levéltára)

⁷ Zala Megye Archontológiája 1138–2000. (Szerk. Molnár András). Zalaegerszeg, 2000. 425. p.

⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára (MNL ZML) Vármegyei alkalmazottak törzskönyvi lapjai. Hunyadi László törzskönyvi lapja.

⁹ Németh László – Paksy Zoltán: Együttélés és kirekesztés. Zsidók Zala megye társadalmában 1919 – 1945. Zalaegerszeg 2004. 48. p. (Németh – Paksy), Németh László: A Zala megyei zsidóság gazdasági megsemmisítése. In: Az antiszemitizmus alakváltozatai. Tanulmányok. Zalaegerszeg, 2005. (Szerk. Paksy Zoltán) 209. p. (Németh 2005), Zalai Magyar Élet 1944. április 27. 4. p., Zalamegyei Ujság 1944. április 28. 3. p.

¹⁰ Degré Alajos: Kísérlet jobboldali pártegység megteremtésére Zala megyében 1944 nyarán. In: Századok 1964. 5 – 6. sz. 1192. p.,

Hunyadiék (balról) egy vitézi bálon a Vígadóban (MNL Zala Megyei Levéltára)

büszke vagyok arra, hogy bizalmadat és megbecsüléset élvezhettem – minden rosszindulatú rágalmazás ellenére. Nem szeretem a nagy szavakat, de szeretném, ha éreznéd, hogy van egy ember a világon, aki neked mindig, minden körülmények között szükséges és ragaszkodó híved marad” – olvasható az új komáromi főjegyző 1938 karácsonyán írt levelében.¹¹

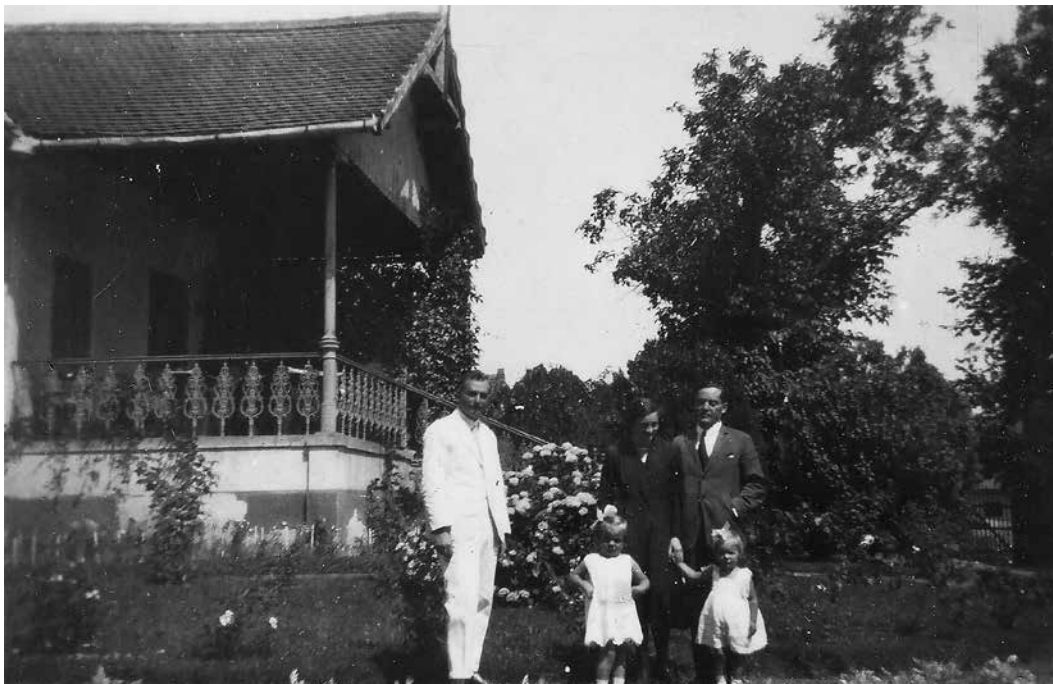
Visszatérve 1944 tavaszára, Hunyadi még főjegyzői minőségében, április 22-én részt vett Szombathelyen azon a szigorúan bizalmas tájékoztatón, ahol a jelenlevők (az érintett települések polgármesterei, rendőrkapitányai és csendőrpáncsnokai, illetve a járási szolgabírók) a zalai zsidóság összegyűjtéséről tanácskoztak. A tárgyaláson Orbán László szombathelyi csendőrkörületi parancsnok ismertette Bakó László belügyi államtitkár április 4-én megjelent titkos rendeletét, amely leszögezte, hogy „A m. kir. kormány az országot rövid időn belül megtisztítja a zsidóktól.”

Ezekben a napokban az ország zsidósága már sárga csillaggal a mellén, diszkriminációs intézkedések keresztüztüében várta sorsa beteljesedését.

Április 28-án Tamássy István zalaegerszegi polgármester arra utasította a helyi Zsidó Tanács elnökét, hogy 48 órán belül írja össze, és adja át a zsidók névsorát. Egy hét múlva, május 3-án az új alispán-helyettes elnökletével megtartott értekezleten a vármegye vezető polgári és katonai tisztviselői közösen döntöttek a gettósításról.

A zsidók átköltöztetésével kapcsolatban Hunyadi negyvenegy pontos szóbeli utasítást adott ki, amelynek értelmében Zalaegerszegen, Tapolcán, Keszthelyen, Zalaszentgróton és Sümegen intézkedett gettók létrehozásáról. Az előzetes tervek szerint a megyeszékhelyre (1420 fő) a Zalaegerszegi, Novai és a Lenti járás, Tapolcára (855 fő) a Tapolcai és a Balatonfüredi, Keszthelyre (855 fő) a Keszthelyi, Zalaszentgrótra (591 fő) a Zalaszentgróti, a Nagykanizsai, a Letenyi és a Pacsai, Sümegre pedig a Sümegi járás területén élő zsidónak minősített személyeket kívánták szállítani. Később Hunyadi határozott utasítására Pacsán is létrehoztak egy gettót azok számára, akiket már nem lehetett Nagykanizsára elhelyezni. Másnap alispáni rendeletben határozta meg a zsidónegyed működési szabályait.

¹¹ MNL ZML Gróf Teleki Béla főispán iratai. Hunyadi László levele Teleki Bélához 1938. december 24.

A Hunyadi család a zalatárnoki Deák-Bárczay kúria előtt. Balról Bárczay Béla, Hunyadi sógora. (MNL Zala Megyei Levéltára)

Ez alapján a zsidók által lakott zárt területre keresztény személy nem léphetett, onnan eltávozni csak névre szóló rendőrhatósági engedéllyel lehetett. Este 9 órától reggel 7 óráig a gettót elhagyni tilos volt. Aki ezt megszegte, azonnal internálták. A vallásgyakorlásra lehetőségük nyílt, e célból felügyelet mellett zárt tömegben a zsinagógába vonulhattak. A gettóban szülőotthont, aggok menhelyét és kórházat létesítettek.

A tábor minden belső ügyét a zsidótanács intézte, a hatóságokkal kizárólag annak vezetője érintkezhetett. Lakói személyenként legfeljebb 50 kg súlyú személyes holmit vihetek magukkal. Ez alól kivételt csak a fekvőhelyek létesítéséhez, valamint a poggyászok elhelyezéséhez szükséges kisméretű bútordarabok, az ipar űzéséhez szükséges felszerelés és az orvosi műszerek jelentettek. Rendeletében Hunyadi kihangsúlyozta, hogy a tisztviselők jó hírnevét veszélyeztető visszaéléseket kíméletlen szigorral fogja megtorolni.

Éppen ezért: „Az egész eljárás során ügyelni kell arra is, hogy felesleges és szükségtelen kellemetlenkedésektől, a zsidóságot sértő és gyalázó megjegyzésektől mindenki feltétlenül tartózkodjék, minden eljáró közeg nyugalját, tárgyilagosságát és higgadtságát őrizze meg.”

Zalaegerszegen május 16-án zárták le a zsidók számára kijelölt övezetet, majd a hónap végén a polgármester arról tájékoztatta Hunyadit, hogy a gettóban 375 család (1221 fő) nyert elhelyezést, és az áttelepítés során zavaró körülmény nem merült fel.¹²

¹² Németh László: A Holocaust Zalában. In: Zala megye ezer éve. Tanulmánykötet a magyar államalapítás millenniumának tiszteletére. (Szerk. Bilkei Irén et. al.) Zalaegerszeg 1996. 273. p. (Németh 1996), Randolph L. Braham: A népiirtás politikája. A holocaust Magyarországon. Bp. 1997. 735 – 737. p. (Braham), Németh – Paksy393 – 396. p., Kapiller Imre – Paksy Zoltán: A Zalaegerszegi zsidóság története a betelepüléstől napjainkig. Zalaegerszeg, 2014. 241 – 243. p. (Kapiller – Paksy)

Mindeközben a gyűjtőtábor falain kívül tovább működtek a zsidóság teljes kifosztását és tönkretételét célzó intézkedések. Pénzügyminiszteri körrendelet utasított arra, hogy a zsidó lakásokban hátrahagyott vagyontárgyakat összegyűjtsék, és raktárakba szállítsák. Külön felhívták a figyelmet a nemesfémek, drágakövek, műkincsek, valamint a közellátás szempontjából fontos anyagok helyes raktározására. Utóbbi kapcsán Hunyadi a megye közigazgatási vezetőihez intézett május 26-i levelében a zsidóktól őrizetbe vett egészségügyi célokat szolgáló készülékek, orvosi műszerek és gyógyszerek szakszerű tárolására adott útmutatást.¹³

Hasonlóképpen jártak el a különböző zsidó egyesületek feloszlatása és vagyonának elkobzása ügyében. Az alispán-helyettes még május 2-án rendelkezett a megszüntetett Csáktornyai Izraelita Egyesület ingóságainak tulajdonjogáról.¹⁴ Június 5-én szintén alispáni rendelet alapján oszlatták fel a keszthelyi zsidó érdekeltségű szentegyletet, a kereskedők társulatát és a kereskedő ifjak egyesületét, míg a hónap végén egy belügyminiszteri rendelet alapján Hunyadi a zsinagógák lebontására adott szóbeli utasítást. Az izraelita imaházak felszámolására irányuló határozatok önmagukban is jelzésértékűek voltak, hisz ezzel azt sugallták, hogy a zsidóságnak nincs többé helye és jövője Magyarországon.¹⁵

Arról, hogy a gettók lezárása és a deportálások között eltelt időszakban Hunyadi milyen további intézkedéseket fogantatosított a keresztényektől elzártan élő zsidók szociális és egészségügyi ellátásával kapcsolatban, nincsenek forrásaink. Egy esetet kivéve, amikor június 19-én a táborlakók tifusz elleni védőoltásáról határozott. Ennek a költségeit azonban a zsidóknak kellett (volna) megtéríteniük.¹⁶

A hónap végére az ütemtervben meghatározott bevagonírozási időre a vármegye zsidóságát – mintegy 3450 főt – Zalaegerszegen vonták össze, kivéve azokat a nagykanizsaiakat, akiket még korábban német szerelvényrel és őrséggel (április 28-án, majd május 17-én összesen kb. 2000 főt) Auschwitzba deportáltak.

Ezzel egyidőben a hatóságok kiterjedt nyomozást indítottak az elrejtett zsidó értékek felkutatására. Kiderült ugyanis, hogy sokan még a gettósítás előtt eldugták kincseiket, vagy titokban egy általuk megbízhatónak ítélt keresztény ismerősüknek adták megőrzésre.

A zsidó vagyontárgyakat jogosulatlanul rejtegető, vagy azokkal üzérkedő személyek ellen azonban Hunyadi keményen fellépett: „Tudomásomra jutott, hogy a vármegye lakossága között még ma is akadnak olyan önmagukról, magyarságukról és tisztességükről megfélelmett gyászmagyarok, akik a zsidókkal szemben fogantatosított hatósági intézkedéseket anyagi előnyök szerzésére használják fel s azokat vagyonuk jogtalan gyarapítására szolgáló alkalomnak tekintik” – olvasható az alispán-helyettes június 23-án kelt felhívásán, amelyet a megye összes nagyobb településén kiragasztottak vagy kidoboltattak. A vagyontárgyak beszolgáltatásának figyelmen kívül hagyása azonnali internálást vont maga után.¹⁷

Ezzel párhuzamosan a zalaegerszegi gyűjtőtáborba összezsúfolt zsidók közt is megkezdtek a kutatásokat. A hatóság módszeresen és kíméletlenül járt el.

Július 3-án a gettóba kivezényelt csendőrök az embertömeget átterelték a vasúti pálya melletti téglagyárba. Itt egyenként megmotozták őket, és minden náluk lévő értéküket elvették.

Az események további leírását Paksy Zoltán történész kutatásai nyomán idézzük: „A rendeletek értelmében minden zsidó 3000 pengő készpénzt vihetett magával a gettóba. A csendőrök most ezt a pénzt mindenkitől elvették, akinél nem volt nála, attól követelték, hogy adja elő. Ezután tovább vizsgálták őket, majd ápolónók érkezettek, akik testüregmotozást végeztek rajtuk, hogy az esetleg így elrejtett értékeket is előszedjék. Ezután kivezették őket a téglagyár udva-

¹³ Németh – Paksy 453 – 245. p.

¹⁴ Németh – Paksy 388 – 389. p., Németh 2005 207-208. p.

¹⁵ Szunyogh Szabolcs: Magyar Menóra. Zsidó emlékhelyek Magyarországon. Bp. 2018. 284. p., <https://jonagolem.wordpress.com/az-eloadas/158-2/> (Letöltés ideje: 2020. május 27.)

¹⁶ Németh – Paksy 469 – 470. p.

¹⁷ Kapiller – Paksy 256. p.

rára, ahol egy nagy gödörben gyűjtötték össze őket. Sorban szólították őket, névsor alapján, egyszerre több embert. A kiszólitott embereket felvezették egy pajtához, ahol a tűző napon kellett órákig állniuk. Felszólitották őket, hogy adják elő értékeiket, amit még az otthonukban rejtettek el vagy másoknak adtak. Pontosan meg kellett nevezni, hogy hova rejtették vagy kinek adták át korábban – még a gettóba való bevonulás előtt – az értékeiket. Aki nem válaszolt azonnal kimerítően, azt verni kezdték. A csendőrök gumibottal és bikacsökkel ütötték-verték az embereket, nőket és férfiakat válogatás nélkül, egészen addig, amíg meg nem törtek és pontosan el nem mondtak mindent.”¹⁸

A téglagyári telepen történő vallatás és kínzás három napig tartott. Ez idő alatt több mint harminc zsidó szorult orvosi segítségre, mások meghaltak, sokan pedig megőrültek vagy öngyilkosok lettek.¹⁹

Az utolsó nap, július 5-én reggel minden előzetes értesítés nélkül, váratlanul Zalaegerszegre érkezett Endre László belügyi államtitkár, „a magyar zsidókérés elintézésnek feje”, hogy felülvizsgálja a törvényes rendeletek végrehajtását. Alig pár pillanat múlva Hunyadival autóba ült, és kihajtatott a zsidótáborba, majd a szemlét követően meglepedését fejezte ki a hatóságoknak, és gyorsan továbbutazott. „A látogatás méltó volt vitéz Endre László bámulatosan mozgékony egyéniségéhez és ahhoz a villámgyorsan vágató, friss, fiatalos, lüktető munkakütemhez, amely őt jellemzi” – tudósított az eseményről a Teleki Béla által indított szélsőséges hangvételű Zalai Magyar Élet című sajtóorgánium. A vagyonuktól és emberi méltóságuktól megfosztott és megalázott zsidókat még aznap bevonaglózták és útnak indították Auschwitzba.²⁰

Egy héttel később a vármegyei kisgyűlés július 12-i ülésén újabb kisebbségi probléma került terítékre: a zalai cigányság régóta halogatott és elintézésére váró ügye. „Most, hogy a zsidókérdést radikális módon az egész országban megoldották, akaratlanul is felvetődik egy másik igen égető kérdés megoldásának szükségessége: a cigánykérdés” – olvashatjuk a Zalamegyei Ujság aznapi számában.²¹ Kiderült, hogy a csavargó életmódhoz szokott romák zömének egyáltalán nem volt munkahelye, az a szűk réteg pedig, amelyik dolgozni akart, se nagyon tudott, mert az uradalmak nem szívesen alkalmazták őket. Az utak mentén tétlenül heverésző és a vásárokat meglepő teknővájó cigányok hada azonban sokakban ellenérzést váltott ki.

Hunyadi radikális megoldást ígért az ügyben. Már korábban, a Zalavármegyei Gazdasági Egyesület június 29-én megtartott közgyűlésén is kijelentette, hogy egy rendelettel 24

Vitéz dr. Hunyadi László Zala vármegyei főjegyző, alispán-helyettes portréja (MNL Zala Megyei Levéltára)

¹⁸ Kapiller – Paksy 252. p.

¹⁹ Braham 737. p.

²⁰ Németh 1996 275. p., Németh – Paksy 52. p., Kapiller – Paksy 252-253. p., Zalai Magyar Élet 1944. július 5. 3. p.

²¹ Zalamegyei Ujság 1944. július 12. 3. p.

órán belül megoldódik a kérdéses személyek munkaerejének igénybevétele.²² Első körben az állandó elfoglaltsággal nem rendelkező cigány férfiakat kötelezték hadi- és munkaszolgálatra. Később, november 3-án több száz zalai romát – gyerekeket, fiatalokat és öregeket vegyesen – a komáromi Csillag erődbe vittek, ahonnan egyenes út vezetett a koncentrációs táborokba.²³

Szálasi alispánja

1944 őszén, a nyilasok hatalomátvétele után Zala megyében is átrendeződtek a politikai viszonyok. Október 27-én Teleki Béla főispánt leváltották, ezzel szemben 1945 januárjában Hunyadit – vélhetően hűsége és a zsidókérdés idején tanúsított harcosága elismeréseként – alispáni hivatalba emelték.²⁴ A Nemzeti Összefogás Kormánya ekkor már a Dunántúlon székel, így Szálasinak lehetősége nyílt arra, hogy országjárása keretében Zalában is körutazást tegyen. A hungarista nemzetvezető 1945. február közepén Zalabesenyő, Bocföldre, Nova, Pacsa, Zalaapáti, Keszthely, Sümeg, Csabrendek és Zalaszentgrót községeket kereste fel. A látogatások mindenütt azonos forgatókönyv és protokoll szerint zajlottak.

Szálasi Ferenc megkoszorúzta a világháborús emlékművet, majd rövid, időnként zagyva beszéde után népgyűlést és értekezletet tartott, esetenként sétát tett a településen és szóba elegyedett a helyiekkel. Kíséretében ott találjuk hű csatlósait, többek közt a zsidótlanításban élenjáró Baky László és Endre László prominens antiszemita politikusokat, a megye részéről pedig Csomay Miklós nyilas főispánt és Hunyadi alispánt is.²⁵

Szálasi zalaapáti látogatása kapcsán érdekes adalékot találtunk az akkori jegyző, Söjtöry Ferenc visszaemlékezésében: „Az alispán, dr. Hunyadi László, Bárczay Kati férje, sógorom volt.²⁶ Az ebéd megszervezésével a pártot bízták meg. Hunyadi Laci nem bízott a pártban, odajött hozzám és mondta, »Légyszíves az ebéd szervezésének utánanézni, mert én nem bízok a párt szervezésében, nehogy botrány legyen.« Megígértem, hogy ha nehézségek lesznek, közbelépek. Már az evőeszközön megakadtak, mert csak a Bencés rend rendelkezett nagyobb mennyiségű evőeszközzel, de a párt felelősségére nem adtak kölcsön evőeszközt. Hozzám jött a párt, és kért, hogy a rendnél én kérjek. Nem tudtam kitérni, így az én felelősségemre azonnal rendelkezésre bocsájtották a szükséges evőeszközkészletet. Egyébként nem folytam bele, mert a többit elintézték. Elkövetkezett az ebéd ideje, kb. 200 fő ebédelt, rendben lezajlott. Ebéd vége felé odajött hozzám Hunyadi Laci és mondta, hogy Szálasi valószínű az ebéd végén lepi-

²² Zalamegyei Ujság 1944. július 1. 7. p.

²³ Zalai Hírlap 2018. december 11. 7. p.

²⁴ 1944 szeptemberétől, amikor a Lakatos-kormány Brand Sándort visszahelyezte alispáni állásába, Hunyadi egy ideig ismét csak főjegyzői minőségben tevékenykedett. Brandot végül december közepén a nyilasok kényszernyugdíjazták.

²⁵ Zala megye történelmi olvasókönyve. Zalaegerszeg 1996. (Szerk. Molnár András) 317-318. p., Vaska Miklós: Szálasi Ferenc novai látogatása. In: História, 1992. 8. sz. 32-33. p.

²⁶ Söjtöry Ferenc (1913 – 1986) zalaapáti körjegyző felesége, Deák Alice és Hunyadi László neje, Bárczay Katalin első unokatestvérék voltak.

hen, »Légy szíves egy fekhelyet biztosítsál számára, mert tudom, hogy a családod nincs itt, és egyébként is nagyon szűkek a szálláslehetőségek a faluban a német alakulatok elszállásolása miatt.« Kb. 10 perc múlva Szálasi felkelt a helyéről, és odavezették hozzám, bemutatkozott. Aztán mentünk az utcára, mert ott várt Horthy Kormányzó Úr volt autója. Szálasi elsőnek betessékelt és jobbjára ültetett. Egy-két perc alatt már lakásomon voltunk, bevezettem fogadószobánkba. Segédtszjtje elfelejtette magával hozni táskáját, elnézést kért, hogy azonnal hozza a kultúrházból. Talán 3 perc tellett el, míg visszaért, addig leültetett, és családromról érdeklődött. Egy-két mondattal válaszoltam, de a segédtszjt megérkezett, és elkészönve távoztam. Ahogy kijöttem a lakásból, az egész ház körbe volt véve a pártszolgálat fegyveres erőivel. Én azonnal távoztam még a faluból is, és egy nagy sétát tettem. Mire visszajöttem, már nyomuk sem volt, továbbmentek.”²⁷

Szálasi és pártkatonái az utolsó pillanatokig ragaszkodtak demagóg és országvesztő politikájukhoz. A klasszikus magyar kultuszfilmben elhangzott és szállóigévé vált mondattal élve, az oroszok már a spájzban voltak, amikor a nyilasok még mindig a végső győzelemről álmodoztak. Ezt támasztja alá gróf Pálffy Fidél földművelésügyi miniszter március 14-i zalaegerszegi látogatása is: „Boldogan és szeretettel jövök Zalába, a Hungarista Mozgalom ősi fellegvárába, mert el nem pusztítható mozgalmi múlt köt ide” – nyilatkozta fennköltén a Zalai összetartás c. radikális szélsőjobboldali sajtóorgánumnak. A nyilas minisztert Csomay főispán után Hunyadi fogadta, akivel személyes tárgyalást folytatott a fennforgó és megoldásra váró mezőgazdasági munkákkal kapcsolatosan. Szóba került a gazdaságok vetőmagellátása, a gépi üzemanyagellátás, végül a munkakérdés. Úgy tűnik az alispánt élénken foglalkoztatta a mezőgazdaság ügye, mert a tárgyalások során Sziberth Gusztáv gazdasági főfelügyelő külön köszönetet mondott Hunyadinak, amiért a legnagyobb megértéssel és atyai szeretettel támogatta a felügyelői kar munkásságát. „Végezetül a miniszter testvér még vázolta, hogy el nem múlható hálával tartozunk, a Nemzet Első Fiának, Szálasi Ferencnek, aki a nemzet halálhörgésénél állj-t kiáltott és a nemzetet új életre keltette kábultságából.”²⁸ Két héttel később a megszálló szovjet hadsereg bevonult Zalaegerszetre.

²⁷ Söjtöry Ferenc: In Nomine Dei! Visszaemlékezéseim, születéstől a halálig. Söjtöryt (kézirat) később a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége tagjaival szemben lefolytatott eljárás során 1948-ban letartóztatták és az ÁVH először Kistarcására, majd Recskre internálta. Az 1953-as felülvizsgálatok során kiküldött szabadítóbizottság javaslata szerint Söjtöryt bíróság elé kellett volna állítani és további 6 évre elítélni, azonban erre végül nem került sor, és rendőrhatalósági felügyelet alatt szabadulhatott.

²⁸ Zalai Összetartás 1945. március 17. 2. p.

3

Zala vármegye alispánja.

Felhívás!

Tudomásomra jutott, hogy a vármegye lakosságában között még ma is akadnak olyan önmagukról, magyarságukról és tisztességükről megfélemedkezett gyászmagyarok, akik a zsidókkal szemben fogantatosított hatósági intézkedéseket anyagi előnyök szerzésére használják fel s azokat vagyonuk jogtalan gyarapítására szolgáló alkalomnak tekintik.

Utolsó felhívást intézek tehát a vármegye lakosságához, hogy a zsidóktól akár megőrzésre, akár egyéb célra jogosulatlanul átvett pénzt és egyéb értékeket mindenki haladéktalanul szolgáltassa, illetve jelenlétbe a zalaegerszegi m. kir. pénzügyigazgatósághoz.

A kormánytól nyert felhatalmazás alapján teljes büntetlenséget biztosítok mindazoknak, akik e felhívásom alapján a zsidó értékeket

legkésőbbben e hó végéig, tehát június hó 30-ig beszolgáltatják, illetve bejelentik.

E határnap után a legerélyesebb nyomozás indul meg a rejtgetők ellen. Mindazokat, akikről ezután kiderül, hogy zsidó értékeket rejtgettek, a szigorú büntetőeljárásról eltekintve elsőbűni rendőrhatalóságaim

azonnal internáltatni is fogják;

ha pedig köztisztviselőről derülne ki hasonló cselekmény, azt hivatali főnöke állásától azonnal fel fogja függeszteni.

A leg súlyosabb következményeknek teszi ki magát tehát mindenki, aki az ily tisztességes magyar emberhez nem méltó és nemzetünk jóhírnevét bemozdoló magatartást tanúsít.

Zalaegerszeg, 1944. június 23.

Dr. vitéz Hunyadi László sk.
helyettes alispán.

Alispáni felhívás a zsidó vagyontárgyak beszolgáltatásáról (MNL Zala Megyei Levéltára)

Erpfendorfi emigrációban 1945-ben. Felső sorban balról az első Hunyadi László, középen Bárczay Béla, jobbról a második Hunyadi Katalin. Középső sorban balról Hunyadi Zsuzsanna, Hunyadiné Bárczay Katalin, mellette ül özv. Bárczay András Béláné Deák Emma. (Magántulajdon)

Az emigrációban

1945. március végén az alispán közvetlen hozzátartozóival, feleségével és lányaival a szovjet offenzíva elől Ausztriába menekült, és egy tiroli hegyi faluban, Erpfendorban húzta meg magát. Innét a család a háború végén a francia zónába tartozó innsbrucki táborba került, ahol Hunyadit először tolmácsként, majd 1949-ig a tiroli francia parancsnokságon titkárként alkalmazták. Fiatalabb gyermeke, Zsuzsanna, itt ment férjhez 1950-ben Csegezi József egykori tűzértiszthez, akivel Amerikába, Ohio államba emigrált. A többiek ezt követően Németországban, Münchenben telepedtek le, mert az apa és idősebb lánya állást kapott a Szabad Európa Rádió Magyar Osztályánál. Hunyadi László 1952–1961-ig dolgozott bemondóként a technikai osztály fordítóirodáján, míg Hunyadi (álnéven Magyar) Katalin 1951–1957-ig a női műsorok és az üzenetrovat (Női gondok, Látogatás nyugaton, Nyugati levelek) szerkesztője volt. Ez idő tájt a müncheni Herzkommer Platz alatti egyik SZER-házban laktak. Az 1960-as évek derekán a Hunyadi házaspár Münchenből Frankfurtba költözött, és a férj a városi bíróság hivatalos tolmácsa lett. Zala vármegye egykori alispánja 1976-ban, míg felesége, Bárczay Katalin 1991-ben hunyt el. Mindketten a frankfurti köztemetőben nyugszanak.²⁹ Hunyadit az 1944-45-ben elkövetett háborús bűneiért soha nem vonták kérdőre.

²⁹ Révész Béla: A Belügyminisztérium SZER-képe 1955-ben. In: Múltunk 1999. 2. sz. 200., 207. p., Csegezi Józsefné Hunyadi Zsuzsanna szóbeli közlése.

Összegzés

Hunyadi László szerepe a Zala megyei zsidóság összegyűjtésében és deportálásában sorsdöntő, a felelőssége vitathatatlan. De vajon bűnösebb-e, mint az ország más megyéiben ez idő tájt szolgálatot teljesítő vezető beosztású tisztviselők? A rendelkezésünkre álló csekély forrásanyag alapján erre vonatkozó közvetlen és terhelő bizonyíték nem merült fel.

Hunyadi főjegyzői és alispán-helyettesi minőségében az akkori kormányzat által hatályos és törvényes rendelkezések szerint járt el. Nem volt párttag, nem szerepelt a Teleki által létrehozott és részben nyilas érdekeltségű Pártközi Intéző Bizottságban, és nincsenek a személyéhez köthető nyílt antiszemita vagy egyéb fajgyűlölettel kapcsolatos levéltári dokumentumok, sajtóhírek és visszaemlékezések.

Ugyanakkor tény, hogy Hunyadi közel egy évig, 1944 áprilisától 1945 márciusáig, éppen a második világháború legvérgőzösebb időszakában élvezte a kormány bizalmát. Akkor, amikor egy ország faji és vallási alapon genocídiumot követett el a saját honpolgárai ellen.

Ezekben az időkben az alispán a vármegye első tisztviselője, a közigazgatás vezetője és a tisztviselői kar főnöke volt. Hatásköre sok mindenre kiterjedt, a legfontosabb feladata azonban a kormány rendeleteinek és a főispán utasításainak a feltétel nélküli végrehajtásában csúcsondott ki. A náci kollaboráló Sztójay-kabinet intézkedései pedig közismerten a magyar zsidóság fizikai megsemmisítéséről szóltak. Hunyadi Lászlót származása, képzettsége, továbbá úri jobboldali nézetei és a mindenkori kormányhoz való elkötelezettsége arra predesztinálta, hogy magas és felelős beosztásokat lásson el a közigazgatásban.

E tekintetben tehát élet és halál ura volt, így a vészkor szak idején betöltött pozíciójánál fogva emberi sorsok ezreiért felelt.

Jobbá is, elviselhetőbbé is tehetné ezeket a sorsokat... Arról nem is beszélve, hogy tudott a téglagyári emberkínzásokról, ami ellen nem tiltakozott, a túlkapásokat elkövető karhatalmi elemeket továbbra is állásukban hagyta, eljárást ellenük nem indított.

Hunyadi bűne így már több mint kollektív bűn. Vajon mi visz rá egy alapvetően tisztességes és vallásos családpátra arra, hogy honfitársai ellen forduljon és kiszolgáljon egy népiertást legalizáló rasszista eszmét? Pénz és hatalom, netán kötelesség vagy engedelmesség? Voltak-e emiatt rémálmai, érzett-e büntudatot, tanúsított-e megbánást mindazért, amiben amúgy is vétkes volt egy egész ország közigazgatása? Olyan fajsúlyú kérdések ezek, amelyekre ma, a magyar vidéki zsidóság elpusztítása után 76 esztendővel sem lehet megnyugtató választ kapni.

Az idősödő Hunyadi házaspár Münchenben
1957 karácsonyán (Magántulajdon)